

JUBILEUMI KRÓNICA

VIII.

Július elején olyan a város, mintha hetek óta tartó vásár lenne benne. Harisnyás székelyek, szökött palócok, felszabadult szerbek, menekült grófok, cifra öltözékű színes gyarmati katonák és magyar darutollasok.

Az üzletekben alig akad áru, a piacokon sláger az ókrumpli és a bab, a pékek hadilisztes kenyeret sütnek, a koldusok száma a kéregető hadirokkantakkal százkra rüg.

A honos szegediek több forrásból összefutó bajaik egyik okát az idegenekben látják.

„A Szegedre csődülő tömerdek idegen között sok a nemkívánatos elem. Legveszedelmesebbek közülök a jólöltözött magánpolitikusok, kiknek nemesi előneveik vannak, s mindannyian várományosai valamilyen méltóságnak, pozíciónak. A szűkös élelmezési viszonyokra való tekintettel ideje volna hazaszuppolni azokat, akik nem tudják igazolni, hogy milyen ok kényszeríti őket az itt-tartózkodásra, s milyen munkából, pénzforrásból tartják fenn magukat. Az, hogy most Szeged állítólag a nemzet fővárosa, nem ok arra, hogy országos menedékhely is legyen mindenki számára, aki a zavarosan halászni akar, s akít egyébként a maga pátriájában sem bántana az ördög sem.”

A kifakadást alighanem Móra írhatta, mire Kelemen Béláék nemrégiben életre keltett Szegedi Új Nemzedékje így replikázott:

„...Ha pedig győztesen felülkerekedünk, az én álláspontom az, hogy a bűnös kommunistákat az állami és társadalmi rend felforgatóit nem kell majd legyilkolni, bebörtönözni, hanem ingatlan, magyar telepet kell részükre vásárolni Amerikában, Argentínában vagy Kanadában. Oda szállítsuk őket, hadd csináljanak maguknak kommunista, kollektivistá államot. Móra legyen a kultúrnépbiztos, Hollós az egészségügyi népbiztos.”

Am az ilyenfajta kölcsönös szemrehányás csak kisebb jele a nagyobb bajoknak. A francia parancsnokság tovább ugrasztja a szegedi kormányt, hogy „Antantbarátként és a munkások előtt is szimpatikus, demokratikus színezetűnek kell lennie, amely bírja a győztesek és a nemzeti érzésű lakosság bizalmát is”.

Ehhez erő, katonai erő kell, hogy a küfföld elismerje a kormányt. A katonai erő nagy dolog. A franciák a városban 1300 fegyveres magyar tartózkodására adnak engedélyt, valamint utóbb már egy újabb zászlóalj megalakítására is. De ehhez csak 138 darab puskát adnak át a magyaroktól már korábban zsákmányoltakból. A szegedi kormány azt kéri, hogy két ágyút és két tarackot adjanak még vissza a franciák, hozzávaló iskolatöltényekkel együtt. Ezt a franciák meg is adják.

No, de most katonát kell szerezni! A kormány felosztja a várost toborzó körzetekre és legjobb szónokaikkal üttetik meg a dobot. Az eredményről egy minisztertanácsi jegyzőkönyv így ad számot:

„A toborzó gyűléseken páter Zadravec nagy szónokunk szépen beszél; sírnak is az asszonyok, ha beszélni hallják, de az emberek nem mennek utána; Alsóvárosról a toborzásban ugyancsak kevés katona jelentkezett.”

Ezt követően már külön toborzó bizottság működik a városházán, melynek vezetője gróf Zichy Aladár. Az ő beszámolójából való az alábbi részlet:

„Két ízben voltunk Tápén népet felbuzdítani és megnyerni. Minden szónoki képességünket kimerítettük, beszéltünk sorra mind, ahogyan csak tudtunk, s mi lett az eredmény? Egy, egyetlen ember volt, aki jelentkezett. A föld népe szívesen meghallgat bennünket, de még Zadravec páter szónoki ereje is annyit ér, hogy helyeslésével találkozik azoknak a férfiaknak, akik azután nem jelentkeznek...”

Lehet, hogy a hosszú háborúzás és a vörös propaganda okozta ezt, de a paraszt-ság a maga önérzetével annyira meg van romolva, csak azt hajtogatja: a háborúban mi véreztünk, most menjenek a többiek, menjen az úri osztály katonának!...”

Dehát az sem tolakszik. A tisztikülöntímenyesek alig ezery menő alakulatának összetevő eleme nem a szegediekből verbuválódik. Ezért hirdetmények és idező parancsok útján kötelezik a lakosságot a sorozó bizottságok előtt való megjelenésre.

HIRDETMÉNY

Szeged, 1919. július 12.

A vörös terror leküzdésére, valamint a törvényes rend és közbiztonság helyreállítására a magyar hadügyminiszter 40/1919. I. számú rendeletével a magyar nemzeti hadsereg felállítására céljából toborzást rendel el. Felhívom ennél fogva Szeged, Algyő,

Kiskundorozsma és Tápé területén tartózkodó összes magyar állampolgárokat, akik a 17. életévüket betöltötték, és akik az 50. életévüket még be nem töltötték, tekintet nélkül illetőségi helyükre és arra, hogy eddig voltak-e katonák vagy sem, az alább megjelölt helyen és időben a toborzó bizottságok előtt megjelenni kötelesek...

... A magával hozott használható egyenruhákért pótdíjat fizetünk a besorozotaknak. Naponként egy sapkáért 25 fillér, egy köpenyért 1 Korona, egy zubbonyért 75 fillér, nadrágért 50 fillér, bakancsért 50 fillér.

A legénység és a tiszték törzsfizetést, vagy havizsoldot kapnak. Közember havi zsoldja 120 Korona, családi pótléka feleség és gyerek után 100—100 Korona. Őrvezető havi zsoldja 135 Korona, tizedese 150 Korona, szakaszvezető 180 Korona, ... (stb.)

Szombathelyi s. k.

magyar katonai körlet parancsnok

Ugyanakkor a Délmagyarország apróhirdetéséből:

„500 Korona jutalmat adok annak a becsületes megtalálónak, aki elveszett kávé-tarka kiskutyámat visszaszolgáltatta.”

A Korzó moziban az első hely ára 6 Korona. Egy liter petróleum 8 Korona, egy kiló krumpli 6 Korona, egy kiló kenyér 7 Korona 20 fillér, egy kiló cukor 58 Korona, egy mázsa búza 267 Korona, egy mázsa kukorica 240 Korona.

A Szegedi Napló 1919. július 17-i számában közölt interjújából:

A HIVATALSZOLGÁTÓL A MÉLTÓSÁGOS ÚRIG. MIBŐL ÉL A SZEGEDI POLGÁR?

A városi első osztályú hivatalszolga havi jövedelme: 116,66 K fizetés, ugyanennyi a háborús állami segély, 16 K cipőáltalány. Egész havi jövedelme 538 Korona.

A városi számtiszt, 11-ik fizetési osztályba sorozott érettségis, és államszámviteli vizsgás, méltóságosi címen élő, alapfizetése 1400 Korona. Teljes illetménye így alakul: Havi alabéréhez 1400 K háborús segély, 2200 K városi segély, 220 K lakbérpótlék, 3600 K állami drágasági segély. Ez összesen...

— Hogy él meg?

— Hol az apámtól kérek kölcsön, hol módosabb rokonaimtól. A háborúban tartalékos főhadnagy voltam, s mint ilyen szerényebb összeget megtakarítottam, abból kell havonta 4—500 Koronához nyúlnom. Négy éves fiamnak 450 Koronáért készítették rossz csalánszövetből ruhát. Én a katonaruhám hordom most is. Nincs másik. Cselédet nem tartunk. Hetenként, vasárnap kerül hús az asztalunkra. Megszöktek, kérem, főlünk az egerek is. Költőpénz 5—600 Korona fordul meg havonta a kezünkön. Most pedig bevonulok katonának a toborzó felhívásra. A hazafias kötelességen kívül unszol az is, hogy továbbra is kapni fogom tisztviselői fizetésem és mint főhadnagy kapok 1500 Koronát, ami ruhaközpontjaink díjakkal együtt fölmegegy 1800 Koronára. Jön a tél, nem tudom mi lenne belőlünk e nélkül!”

Így csordul, csöppen szálanként nyomortól verbuválva a nemzeti hadsereg. Csak szálanként. Mert ugyan sokan nyomorognak a városban, a hivatalos statisztikák szerint Szegednek ugyanekkor 25 000 munkanélkülije van, ha ennek csak a fele férfi, s ennek a felének a fele csak a 17—50 közötti ember, az is 6000 lelket jelentene. S ha ennek a fele jelentkezne a kiírt zsoldért katonának, Horthynak újabb háromezer fegyverese lehetne. De a munkanélküli nem jelentkezik. Úgy, hogy amikor a francia helyőrség parancsnoka engedélyt ad a második zászlóalj 500 emberének összetoborzására, nincs még 100 jelentkező sem. Ez nagy gond. A magyar hadsereg kémjelentései a vörös Magyarország összeomlásának közeledtét jósolják. Valaki a szegedi sajtóban azon sóhajtozik, kicsoda szegény lesz ránk, ha az ország fővárosát a román csapatok foglalják el, mégcsak nem is a franciák vagy az angolok, a valódi antant, hanem a román, s azok kezéből kell átvenni valamiképp a szegedi kormánynak a hatalmat.

A kémjelentések ezért a Szeged környéki vörös erőkről hoznak jelentést, abból a szempontból, hogy mekkora erő kellene azokat bekeríteni, s mekkora erőt lehetne az összeomló vörös alakulatokból a fehér hadseregbe átparancsolni. A július végére keltezett titkos jelentés szerint Szeged környékén a következő vörös csapatok vannak: a Tiszától Röszkéig a 6. vörös gyalogezred. Sándorfalván ennek az első zászlóalja és parancsnoksága. Szatymazon politikai megbízott, direktórium és zászlóalj parancsnokság székkel, valamint kémiroda működik és egy század tartózkodik Lenin-fiúkból. Kisteleken a 6. ezred parancsnoksága, a 32. ezred két zászlóalja, nyolc ágyúja található. Ez összesen kb. 6000 ember.

Július végére a szegedi toborzó bizottság előtt a kiadott rendeletek értelmében

3320-an jelentek meg. Ezek közül szegedi illetőségű földműves volt 147 besorozott egyén, más foglalkozású 872 fő. A menekültekből toboroztak 2301 embert. Tisztikülönítményesekkel együtt fegyverre fogható fehér katonával 5621 fővel számolhattak Szegeden.

TÁRSADALMI ÉLET

Kelemen Béla naplója, 516. lap:

„Az akkori politikai élettől nem lehet elválasztani a társadalmi vonatkozású eseményeket, amelyek központjában a hotelélet állott. Ott jöttek össze a jóbarátok, ott éltek egymás mellett a politikai ellenfelek és szöttek folyton ármányokat és cselszövényeket. Éjjel-nappal állandó sürgés-forgás, ajtócsapkodás ment végbe, ahol mindenki önmagát tartotta központnak, ahol a többiek csak mint bolygók keringenek. Az ellenforradalom Szegeden élő exponensei a Kass hotelben laktak, amely Noé bárkájához volt hasonlatos, amelyben minden rendű, rangú ember politizált abban a tudatban, hogy kisebb nagyobb politikai aranyhalat halászhathat ki magának.

Két embertípus volt itt felfedezhető, egyik a komolyan hazájáért dolgozni akaró szerény ellenforradalmár, a másik a kalandor ellenforradalmár. De mivel az ellenforradalmi mozgalom függött a francia megszállóktól, azért sem az ABC sem a kormány nem volt abban a helyzetben, hogy a honmentő munkát megnehezítő kalandoroktól — akik a fegyverekben nem voltak válogatósak — megtisztítsák a mozgalmat.”

Prónay Pál naplója így rögzíti a városban élők helyzetét:

„Az ország minden részéből idejöttek a konjunktúra alakok, szélhámosok, mint darazsak a mézre, mert már ismerték a különféle lehetőségeket, melyek számukra ilyenkor megnyílnak. Mindegyik felkínálta szolgálatait, és akart valami lenni. Ha tehát erről az oldalról nem juttatták pozícióra, átállt a másik táborhoz, a keresztény nemzetiből a zsidó liberálisba. Mert ez a másik tábor is divatos volt, hiszen a jelenlegi párizsi francia kormány liberális szabadkőműves, amelyből természetesen nem hiányzik a zsidóság képviselője sem.

Július közepe táján nagyszabású, reggelig tartó mulatság kerekedett az egyik tiszai regattán. Már hajnalodott, kívül beszélgettünk a korlátnál néhány jóbarát tiszttel, mikor feltűnt, hogy a regattát tartó tutaj láncába beleakadt egy hulla. Tisztjeinknek odasúgtam, talán csak nem az orosz? Ugyanis Szeged határának északnyugati részén, Szatymaz környékén létezett egy csapás, amelyen keresztül minden akadály nélkül, főleg kommunisták közlekedtek. Egy előzőleg elfogott egyén elmondta titkát az átjáróhelynek. Itt felállítottam egy éjjel-nappal működő őrséget, amely elkapott egy orosz nyelvű kommunista futárt. Ezt tisztjeink még azon az éjszakán agyonverék, a Tiszába lökték. Tartottam tőle, hogy az ő hullája akadt meg a láncban.

Ezen időtájt a Tisza sok hullát vetett ki a hídon alul, egy kanyarban, melyeket jóakaróim az én különítményem munkájának tekintettek. Tisztjeim ezt a futárt is először a Madách utcai iskola pincehelyiségébe hozták, ahol őt a már ismert módszerekkel kivallatták. Írást, egyéb okmányt nem találtak nála, mert vagy megsemmisítette, vagy csak szóbeni üzenet közvetítésével volt megbízva, és a románok Budapest megszállásával volt kapcsolatban.

A franciák várták ezt a futárt, s mivel rég gyanakodtak ránk, azt is rajtunk követelték. Véletlenül egy jelentéktelen fogoly, aki szintén Szatymazon keresztül jutott hozzánk, ült már napok óta a pincében, a franciák várt futárja helyett már csak őt tudtuk átadni nekik.

Ezzel a futármódszerrel kaptak híreket a szegedi demokraták a Tanács-Magyarországról.

Hogy mennyire elharapózott Szegeden is a munkásságnál a kommunizmus, azt gyakran észleltem, mikor csapatommal kivonultam. Véleményeket kiáltoztak felénk, nemtetszésüket nyíltan hangoztatták. Több ízben magam ragadtam meg ilyen, éppen kezemgyűvébe eső és becsmérlő szavakat utánunk kiáltóknak az üstökét, akiknek a baját aztán alaposan elláttam ott helyben. De még utána a kaszárnyában is lemérettem ötven botot az ilyen megrögzött emberi állatoknak, akiket a Marx-féle elcsavart ideológia formálisan megrészegített.

Ilyen esetek után ámbár a jobbkaromban levő idegek, amelyek a háborúban történt megesebesülés folytán igen érzékenyek maradtak és az önkezűleg kiosztott pofonok után talán jobban fájtak, mint az illető pofája, mégis ritka esetben tudtam magamat türtöztetni...

Július közepe táján két nyomozóm elfogott egy Szatymaz felől Szegedre átszökött zsidót, akiről jelentették nekem, hogy Árpássinak hívják, (valószínűleg Gernstenkornnak hívták azelőtt) és Kun Bélának a futára. Legjobb délutáni álmomból fölverve lementem az alagsorba. De már a lépcsőn hallottam a zajos vitatkozást. A komolyabb vállalat azonban másnap kezdődött. Délben meleg időben érkeztem a Madách utcai iskolában levő szállásomra, amikor a lépcsőházban üvöltő hangok ütötték meg a fülemet, melyek a szuterénből jöttek. Egy tisztem jelentette: Árpási megtört, s nekem be fog vallani mindent. Erre csakugyan kíváncsi lévén, lementem az alagsorba, hogy vajon mit fog ez a szélhámos mondani. A fogoly az asztalon ült gúzsbakötve. Ezen módszer, melynél a delikvensnek igen hamar behódolnak a következőkből állt: ülő, vagy guggoló helyzetben a térdek állig lesznek feltolva, a lábak bokában, a kezek pedig csuklóban szorosan egymáshoz kötve, a kezek addig lesznek hajlítva, úgy a térd valamint a könyökhajlásokon keresztül egy erős dorongot lehessen keresztül csúsztatni. Az ilyen kényszerhelyzetet különösen kövér, puha emberek nem igen bírják el hosszabb ideig, ezért azt is kivallják, amit nem is tudtak, amit el sem követtek. Árpásit a gúzsok kivül a millió légy is kínozza, mert ütésektől kék, zöld pofáján tanyáztak állandóan, de amit egyik tisztem még külön porcukorral is behintett.

Árpásit így vallatták:

— Ha te bűdös kutya, nem vagy Kun Béla futárja, akkor mért állítod, hogy a szovjet köztársaság nevében jöttél? Mi? Ugye erre nem tudsz válaszolni? — puff, és megszólalt a bikacsök.

— Vagy pedig, ha nem küldött senki, akkor minek jöttél Szegedre? Ugye ezt nem tudod igazolni? — és a jajveszékelnőnek hátát és egyéb. hájas részeit alaposan megdolgozta a bikacsök.

Más dolgaim elintézése miatt sokáig nem nézhettem ezt a cirkuszt.”

A város lakossága félve, csak sejtve tudta a történeteket. Az újságok hírei csak ennyit tudósítottak:

Július 23. A Tiszából újabb összekötözött áldozatok tetemei kerültek elő.

Július 24. A bodomi rétbén három ismeretlen megkínzott halotról tettek jelentést a rendőri szerveknek.

Július 26. Szentmihálytelken a kukoricásban két ismeretlen, dróttal összekötözött férfi hullájáról tettek jelentést a hatóságoknak.”

A Tanács-Magyarország bukásának hivatalos híre augusztus 2-án jutott el Szegedre. Reggel a budapesti olasz misszió autója érkezett a városba, egy olasz tiszt és egy vörös tiszt érkezett rajta, magukkal hozták a Népszava augusztus 2-i számát. A lap első oldala proklamációt közölt, amelyben az antant ultimátumára való hivatkozással ez idő szerint nem tartható fent tovább a tanácskormány államforma.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a vérontás elkerülése végett lemond a tanácsrendszerről, így egy mérsékelt kormányalakulat feladata lesz az antanttal való tárgyalások megkezdése. A kormány kíméletlenül eljár a rendzavarók ellen. Mindenki a helyén marad, teljesíti kötelességét! A munkástanácsok gyakorolják a hatalmat!

A proklamációt az új kormány tagjai írták alá: Peidl Gyula, Haubritz József, Ágoston Péter, Garbai Sándor, Garami Ernő, Dovcsák Antal.

Haubritz új hadügyminiszter elrendelte a statáriumot. Őva int mindenkit az ellenforradalmi cselekedetektől.

MENETEK

Augusztus 3-án, délután utolsó eligazításukat kapták meg a tisztí különítményesek és a sötétség beálltával elindultak Dorozsma, Szatymaz, Kistelek, Kiskörös, Kuntszentmiklóson át Budapest felé. Míg a tiszték térképeikbe az útirányokat rajzolták, a következő bizalmas parancsot kapták: Útközben mindenütt rendet teremtve a főkolompókat statáriálisan végezzék ki. A forradalom előtti régi rendszer megbízható hivatalnokait védjék meg, állásaikba helyezték vissza. A kincstári vagyont foglalják le. A vörös csapatokat átszervezve az ellenforradalmi kormányra eskettessék fel.

Dorozsmától délre a francia megszálló csapatok parancsnoksága a demarkációs vonalon utat nyit Budapest felé igyekvő csapatainknak.

Prónay: „Szatymazon azonnal a régi jegyzőt és az elkergetett bírót helyeztem

vissza a község élére. Azután ők maguk jelölték meg a befogottak közül a fő bűnösöket, akik akasztófára valók.

Szatymazon az ütközetben elesetteken kívül még tízen lettek felakasztva, mégpedig az iskola épület mögötti kertek néhány szilvafájára. Egy fekete képű zsidó elszaladt az akasztófa alól, de tisztjeim a kukoricásban utolérték, fejbe lőtték, bizonyítékul töklevéibe csavarva elhozták annak levágott fülét.

Kistelekre 4-én jutottunk el. A szatymazi események hírére a főkolompások szétfutottak, a kisebbek, akik talán tegnap még vörösök voltak, darutollas kalapjukat lengették felénk, azonnal beálltak közénk. Komolyabb ítékezésre ezért nem is került sor, de, hogy példát adjunk, ezért néhány vöröst megbotoztattunk.”

A mód híre, ahogy a nemzeti hadsereg hazát menteni indult, mindenütt megelőzte a csapatokat. Szekszárdon a kormánybiztos, Bartha Aurél ellenszegült a fehérek toborzásának. S az ott egységbe csoportosított dunántúli ellenforradalmi tisztek így fogadták Prónayékat: No, eleget henyéltetek, mulattatok Szegeden? Mire a fehérek visszavágtak: bolsevikiekkel nem állunk szóba.

A féltékenység, irigység, gyanúsítás, egymás kölcsönös lekicsinylése, a személyes bosszú minduntalan megnyilatkozott közöttük.

Így született és indult el a kurzus idején szállóigévé lett „szegedi gondolat”. De a Szegeden kigondolt ördögi cselekedet 25 éves korára kimúlt.

(Vége)

ESZES BALÁZS

KR.

KOSZTA ROZÁLIA: ÖREGASSZONY